

ליקוטי מוהר"ן בפרשה - 268

פרשת שלח לך / ה'תשפ"ז / מאת הרה"ג אליהו עטייה שליט"א

לקבלת השיעור במייל:
6537488@gmail.com

שיחת חולין ליקוטי מוהר"ן תורה פ"א

סמיכות פרשת מרגלים לפרשת מרים / על חטא המרגלים לא היתה מחילה לגמרי / אשכול הענבים וסוד חטא עץ הדעת / הפגם באמונת חכמים מנחש הקדמוני ועד למרגלים / הפגם בדעת וקליפת עמלק / עלו זה בנגב - פסולת ארץ ישראל / 'דברי תורה' 'ארץ ישראל', 'שיחת חולין' - 'פסולת' / מלכות פה: הקשר הקביל בין נפש, ארץ ודיבור / מילתא דבדיחותא קודם השיעור / הפסולת שבממון / סוד זבל פרדותיו של יצחק / הסדר הנכון למשיכת השפע: אם אין קמח אין תורה / בית המקדש - בחינת 'הר' ובחינת דעת / חטא המרגלים: הרצון לכבוש את הארץ בדרך הטבע / 'חובת השתדלות' / כלי זינו של משיח וההנהגה העל-טבעית / תיקון הפגמים על ידי יהושע וכלב / כשבאים אצל רשב"י, לא הולכים באותו יום עוד לציון אחר / כלב עורר את התנוצצות אור האבות שמגלה את קדושת ארץ ישראל / תיקון הדעת על ידי שיחת חולין / ההלכה בשיחת חולין / טעם כללות השינויים שעשו בתרגום השבעים / ציווי משה שיעלו קודם בנגב וקלקול המרגלים / התיקון שיש בארץ ישראל / ירידת הצדיק והתעלותו מחדש

השיעור לרפואה שלימה של שרון בן נעימה נעמי 'אל נא רפא נא לי' ולעילוי נשמת אולגה (חולה) בת סימי ומאיר זכרונה לברכה

סמיכות פרשת מרגלים לפרשת מרים

א. השנה בשבת הבאה כשבבתי הכנסיות בארץ ישראל יקראו את פרשת "שלח לך", בני חוץ לארץ יקראו את פרשת "בהעלותך", כך ששתי הפרשיות הללו נקראות בעולם בעת ובעונה אחת. חיבור זה אינו מיקרי, וכבר בפתח הפרשה עומד רש"י על טעם סמיכות פרשת מרגלים למעשה מרים. ויסוד הדבר הוא, שהמרגלים היו צריכים לקחת מוסר ממרים, אשר דיברה לשון הרע על משה רבינו, בזה שהשוותה אותו לשאר הנביאים, וטענה כי הוא מחמיר מדעת בפרישתו מציפורה אשתו, ועל אף שדיברה מתוך כוונה טובה נענשה בצרעת. המרגלים, לא השכילו לקחת מוסר ממאורע זה, נכשלו בלשון הרע והוציאו את דיבת הארץ רעה, וגרמו עונש לכל ישראל להתעכב מלהיכנס לארץ ישראל במשך ארבעים שנה. והנה בכל שנה זהו רק סמיכות. אבל השנה, זה ממש חיבור בין הפרשיות כי קוראים את שתיהן, בארץ שלח לך, ובחו"ל בהעלותך.

על חטא המרגלים לא היתה מחילה לגמרי

ב. חטא המרגלים הוא שגרם בסופו של דבר לחורבן בית המקדש, כדברי הגמרא (תענית כט). בדרשת הפסוק (במדבר יד, א) "וַתִּשָּׂא כָּל הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת קוֹלָם וַיִּכְבּוּ הָעָם בְּלִילָה הַהוּא", אמר רבה אמר רב יוחנן: אותו יום ערב תשעה באב היה, אמר להם הקדוש ברוך הוא: אתם בכיתם בכיה של חניס - ואני קובע לכם בכיה לדורות, ע"כ. על חטא העגל, הקדוש ברוך הוא מחל, ויכלו להיכנס לארץ, אך על חטא המרגלים לא נמחל לישראל לגמרי, וכל דור המדבר מתו ולא נכנסו לארץ. וגם משה רבינו עצמו נמנע מלהיכנס לארץ, דבר שגרר אחריו את חטא מי מריבה, וממילא לא נבנה בית המקדש על ידי משה (באופן שלא היה נחרב). והכל השתלשל מאותו חטא של לשון הרע, שהיה נמנע לו היו לומדים המרגלים מוסר ממרים הנביאה.

אשכול הענבים וסוד חטא עץ הדעת

ג. המרגלים התמקדו באופן בולט בהבאת אשכול ענבים מארץ ישראל. מתוך שנים עשר המרגלים, יהושע וכלב לא נטלו עמם מאומה משום שהבינו את העצה הרעה, מרגל אחד נטל תאנה, אחר נטל רימון, ושמונת המרגלים הנותרים נשאו יחד את אשכול הענבים הכבד. מוהר"ן עומד על כך בליקוטי הלכות (הלכות שבת ז, סה) ומבאר שהאשכול ענבים הזה רומז לפגם של "יין המשכר", שעל

יין כזה יש לדרוש את הפסוק בפרשת האזינו (דברים לב, לב): "כִּי מִגֶּפֶן קָדַם גִּפְנֵם וּמִשְׁדֵּמַת עֲמֶרְהָ עֲנַבְמוּ עֲנֵבֵי רוּשׁ אֲשֶׁבֶלֶת מְרֹדֶת לְמוֹ".

הגמרא במסכת יומא (דף עו:) וביומא (דף עז.) דורשת: כתיב (בראשית כז: כח) "וַתִּירֶשׁ" (כלי ו, וכאילו כתוב ותיירש - רש ועני חס ושלום), וקרינן תירוש (מלשון תהיה ראש) - ומבארת: "זכה - נעשה ראש, לא זכה - נעשה רש". וגם בפסוק הנ"ל "עֲנַבְמוּ עֲנֵבֵי רוּשׁ" - כתובה המילה "רוש" ללא אל"ף אלא בו, לומר שלא מדובר ביין המשמח שעל ידו נעשה "ראש", אלא על היין המשכר חלילה שעושה "רוש" - שהוא בחינת עניות. אשכול זה שהביאו המרגלים היה מאותו יין משכר.

לפי יסוד זה ניתן להעמיק ולראות קשר ישיר לחטא אדם הראשון. המדרש (בראשית רבה יט, ה) מבאר על חטא עץ הדעת כי חוה סחטה ענבים ונתנה לאדם הראשון, נמצא שחטאו של אדם הראשון היה פגם בענבים מסוג היין המשכר, "עֲנֵבֵי רוּשׁ" המחריבים את העולם ומביאים יללה, כדברי הגמרא (ברכות מ). "אין אילן לך שמביא קלקלה לעולם אלא יין". וכן גרמו לעניות בעולם בחטא, וכפי שאמרו חכמים "חבל על שמש גדול שאבד מן העולם" (סנהדרין נט:). נמצא, שהפגם באשכול הענבים של המרגלים זהה בשורשו לפגם חטא עץ הדעת.

הפגם באמונת חכמים מנחש הקדמוני ועד למרגלים

ד. כדי להבין את מהות חטא עץ הדעת, מבאר מוהר"ן (ליקוטי הלכות הושענא רבה הלכה ב): כי שורש הפגם של חוה החל בחוסר אמונת חכמים - בבעלה אדם. אדם הראשון מסר לחוה מפי הגבורה שלא לאכול מעץ הדעת, אך הוסיף סייג ואמר לה שאף הנגיעה בו אסורה. כאשר בא הנחש ודחף את חוה על העץ ואמר לה: כשם שאין מיתה בנגיעה, כך אין מיתה באכילה כמובא במדרש (בראשית רבה יט, ג), בדיבורים אלו הצליח הנחש לפגום את האמונת חכמים של חוה בדבריו של אדם הראשון, שציווה אותה בשם ה'. ומתוך הפגם באמונת חכמים הגיעה גם לאכילה מעץ הדעת.

פגם זה חזר ונשנה גם בחטא המרגלים, משה רבינו הודיע לעם ישראל את מעלת הארץ בשם הקב"ה, כפי שמביא רש"י (במדבר יג, ב): אמר (הקב"ה) אני אמרתי להם שהיא טובה, שנאמר (שמות ג, יז) "וְאָמַר אֲעֵלֶה אֶתְכֶם מִצְרַיִם וְגו' אֶל אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ", אך כאשר שבו המרגלים והוציאו את דיבת הארץ רעה, עם ישראל בחרו להאמין למרגלים, שהם היו בבחינת 'נחש הקדמוני' - האומר לשון הרע, וסירבו להאמין למשה רבינו, ופגמו באמונת חכמים. נמצא שאותו פגם שאירע בעץ הדעת, אשר נגרם על ידי יין המשכר המבלבל את דעתו של האדם ומונע ממנו לשמוע לקול החכמים, התעורר מחדש. כן היה גם כן עם המרגלים, וזה נרמז במה שבחרו המרגלים להביא דווקא אשכול הענבים, כי החזירו לעולם את אותו קלקול הראשון של חטא עץ הדעת שתחילתו נעשתה ע"י פגם אמונת חכמים.

הפגם בדעת וקליפת עמלק

ה. חטא עץ הדעת הוא בפשוטו כפגימה בספירת הדעת, וכן משה רבינו הוא בחינת הדעת של ישראל, כפי שנאמר (דברים ה, לה): "אֲתָה הָרְאִיתָ לְדַעַת כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים". לעומתו, בקליפה ובטומאה, עומד בלעם הרשע אשר מעיד על עצמו "וַיִּוְדַע דַּעַת עֲלִיּוֹן" (במדבר כד, טז). הזוהר הקדוש מבאר בכמה מקומות (זוהר ח"ג קצט.) כי חיבורם של בלק ובלעם יוצר את קליפת עמלק, שכן שתי אותיות משמו

שנאמר "נְפִישֵׁי יִצְאָה בְּדַבְרוֹ" (שיר השירים ה, ו), הרי שנפש ודיבור הם היינו הך, ושניהם בספירת המלכות שבה נמצאת גם ארץ ישראל. וממילא מובן היטב הקישור שרבינו עושה: ארץ ישראל – נפש, והנפש היא הדיבור, ומכאן שדיבור קדוש של תורה ותפילה הוא בחינת 'ארץ ישראל'.

מילתא דבדיחותא קודם השיעור

ט. מעתה, אם 'דברי תורה' הם ארץ ישראל, הרי ש'שיחת חולין' של התלמיד חכם היא פסולת ארץ ישראל – הנגב. אך יש לדעת, שאין המדובר בפסולת שיש להשליכה חלילה, אלא בפסולת המגינה ומשמרת את העיקר. יש כמה דוגמאות לדבר, בהנהגתם של חכמים, כדברי הגמרא (שבת ל:): "כי הוי יתיב רבה קמיה דרבנן, הוה אמר ברישא מילתא דבדיחותא". אותה בדיחותא שפתח בה רבה את השיעור היא בחינת 'פסולת' המכשירה את הלבבות לעיקר – לשמיעת תורה עמוקה. גם מה שנהגנו עתה, פתחנו את השיעור בסעודה קטנה, אשר אינה העיקר אלא רק כהכנה וכפסולת המקיימת את לימוד השיעור שבא לאחריה.

הפסולת שבמנו

י. כמו כן הוא כל בחינת הממון והועשר, דהנה מציינו שמשנה רבינו נתעשר מפסולת הלוחות, כמו שנאמר (שמות לד, א): "פֶּסֶל לָךְ שְׁנֵי לַחַת אֲבָנִים פְּרָאשִׁימִים", ודרשו רבותינו (נדרים לח:): "פסולתן שלך יהא, משם נתעשר משה". העשירות והממון הם פסולת לעומת התורה. הפסולת הזאת שהיא העשירות (שעור נדבר בו), היא מקיימת את התורה, וכמו שאמרו במשנה (אבות ג, יז): "אם אין קמח, אין תורה", וכמו שמעיד החוש שאם אין פרנסה שהיא בחינת 'פסולת' אי אפשר להיות עם לב פנוי ללמוד תורה, ובפרט בזמנינו שהיוקר האמיר, וצריך כל אדם הרבה מעות.

סוד זבל פרותיו של יצחק

יא. כך הבינו אפילו הפלשתיים כאשר אמרו: זבל פרדותיו של יצחק ולא כספו וזהבו של אבימלך, כמובא במדרש (בראשית רבה סד, ז). והביאור בזה: ממנו של גוי – כאבימלך, הוא ממון של 'תאוות ממון' שיש בה רק עצבות, שכן "אוהב כסף לא ישבע כסף" (קהלת רבה א, ג) וכל ימיו הוא חסר ודואג, בבחינת (אבות ב, ז) 'מרבה נכסים מרבה דאגה'. אך יצחק אבינו עשה מממנו "פסולת", המשמשת כאמצעי בלבד, שזו תכלית של הממון, והממון אצלו היה רק ברכה ושמחה בבחינת (שם, א) 'איזהו עשיר השמח בחלקו'. ובבחינת הכתוב (משלי י, כב) "בְּרִכַּת ה' הִיא תַעֲשֶׂיךָ וְלֹא יוֹסֵף עֲצֵב עִמָּךְ". ודבר זה היה כל כך ניכר בחוש, עד שהפלשתיים הבינו את זה ואמרו 'זבל פרדותיו של יצחק', כי הבינו שאצל יצחק הממון הוא פסולת והוא כמו זבל של פרדות, ודוקא בגלל זה שורה בו ברכה גדולה.

מכל זה למדנו, שאין המטרה לבטל את 'העשירות' או את 'שיחת החולין' לחלוטין, אלא לדעת את מקומן הראוי – כפסולת המשרתת את העיקר, וכפי שמבואר שהעשירות מסייעת לאדם להיות תלמיד חכם, והשיחת חולין מפקחת את הלב לתורה, ומקרבת את האנשים לדעת הצדיק כדברי רבינו בתורה פ"א הנ"ל.

הסדר הנכון למשיבת השפע: אם אין קמח אין תורה

יב. הסדר הוא מהותי: "עלו זה בנגב", קודם יש להשתמש בפסולת (שיחת חולין או צרכי הגוף או עשירות), ורק לאחר מכן 'ועלייתם את הָהָר' – אל קדושת העיקר. וכמבואר בדברי המשנה שהזכרנו: "אם אין

של בלק (ל' ק) ושתי אותיות משמו של בלעם (ע' מ), הן מרכיבות את המילה עמלק. קליפה זו נלחמת נגד הדעת דקדושה, ועליה נאמר (במדבר כד, כ): "רְאֵשִׁית גֹּזִים עֲמֹלֶךְ". כאשר שבו המרגלים ורצו להפחיד את ישראל, באיזו טענה השתמשו? הם הכריזו (שם יג, כט): "עֲמֹלֶךְ יֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב". רש"י במקום עומד על כך, שעיקר מגמתם הייתה להטיל מורא על עם ישראל על ידי אזכור של עמלק שכבר ניכוו ממנו. בכך גרמו המרגלים לאותה בכייה של חינוס, ופגמו בדעת שהיא סודה של ארץ ישראל שעיקרה הוא בית המקדש – שהוא בחינת ה'דעת', כדברי הגמרא (ברכות לג:): "כל אדם שיש בו דעה כאילו נבנה בית המקדש בימיו". וכל השתלשלות זו אינה אלא תוצאה של הפגם בדעת שנגרם על ידי היין המשכר, בחינת "עֲנַבְמוּ עֲנַבֵי רוּשׁ אֲשֶׁפְּלוֹת מְרֵדֵת לְמוֹ" (ברבים לב, לב) כנ"ל.

עלו זה בנגב – פסולת ארץ ישראל

ו. כלל נקוט בידנו כי הגם שרבינו דורש את הפסוקים בליקוטי מוהר"ן בדרכים נסתרות ונפלאות, לעולם אין הדברים יוצאים מידי פשוטם, אדרבה, הם מאירים את הפשט בהבנה נפלאה, כידוע כלל נפלא זה מהח"י כללים (כלל י"א). והנה בליקוטי מוהר"ן תורה פ"א: מסביר רבינו את הפסוק שאומר משה למרגלים (במדבר יג, יז): "וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם עֲלוּ זֶה בְּנֶגֶב וְעֲלִיתֶם אֶת הָהָר", הפשט הפשוט כפי שמפרש רש"י, שהנגב הוא "פסולת ארץ ישראל". משה מדריך את המרגלים כדרך התגרים, המראים תחילה את הסחורה הפחותה ורק לאחריה את המשובחת, כדי שתבלוט מעלתה.

'דברי תורה' ארץ ישראל, 'שיחת חולין' – 'פסולת'

ז. אולם, רבינו מבאר כי דיבוריו של צדיק בשעה שעוסק בתורה או בתפילה נקראים "ארץ ישראל", ואילו 'שיחת חולין' שהוא מדבר עם המון העם – היא בחינת "פסולת ארץ ישראל" בחינת הנגב. ולכאורה תמוה כיצד ענין נשגב זה נכנס בפשט הפסוק.

אכן תחילה נבאר את עיקר דברי רבינו: 'שיחת חולין' של תלמידי חכמים, למרות מעלתה העצומה שעליה דרשה הגמ' (סוכה כא:), את הפסוק (תהלים א, א) "וְעָלְהוּ לֹא יָבוֹל" – 'שאפילו שיחת חולין של תלמידי חכמים צריכה לימוד', מכל מקום ביחס לדברי תורה ותפילה, שיחת חולין נחשבת בבחינת פסולת, ולכן הדיבור הקדוש הוא ארץ ישראל עצמה, ושיחת החולין היא פסולת ארץ ישראל.

מלכות פה: הקשר הקבלי בין נפש, ארץ ודיבור

ח. כדי לבסס יסוד זה לקשר את בחינת הדיבור לארץ ישראל, רבינו מביא את הכתוב: "נְפִישֵׁי פְּאָרֶץ וְעִפְיָה לָךְ סֵלָה" (תהלים קמג, ו). מכאן שהנפש משולה לארץ. כיצד מתקשרים מושגים אלו? על פי הקבלה, ישנם 'כינויים' שונים לאותה ספירה. נדבר על ספירת המלכות, שהיא השכינה הקדושה, היא מכונה "ארץ ישראל", כמו כן חלקי האדם מחולקים לנרנח"י (נפש, רוח, נשמה, חיה, יחידה) המקבילים לעשר הספירות, ובחינת ה'נפש' שבאדם מקבילה אף היא לספירת המלכות. בפתח אליהו (תיקוני זוהר יז), כתוב: "מלכות פה תורה שבעל פה קרינן לה". נמצא שהדיבור היוצא מן הפה הוא ביטוי של ספירת המלכות, והדיבור של המלכות מגלה את הדעת וכפי שנאמר (תהלים יט, ג): "יּוֹם לַיּוֹם יִבְיַע אֱמֹר וְלַיְלָה לְלַיְלָה יִתְּנָה דָעַת", 'יחווה' לשון חוה, שהיא המלכות והדיבור (כמבואר בליקוטי מוהר"ן תורה יט).

זוהי דרכו של רבינו, לאסוף בחינות שונות המצויות באותה ספירה ולהראות את שורשן המשותף. ומאחר שהדיבור נובע מן הנפש, כמו

חובת ההשתדלות'

טו. היסוד הזה: אם רוצה להתנהג בדרך הטבע הוא מפסיד את ההנהגה של ההשגחה הניסית ועל טבעית, שייך גם לכל אחד מאיתנו. כי אף שקיימת "חובת ההשתדלות", אך יש לדעת כי היא בגדר 'ההכרח לא יגונה' – שהאדם מחויב לעשות השתדלות בפרנסה כפורע חוב (של חטא אדם הראשון). אולם ככל שירבה בה, כך ייכנס תחת עול הטבע ויאבד את ההשגחה הניסית. ולכן, כיוון שאין לאדם ברירה ועליו ליטול את התרופה והאנטיביוטיקה הנקראת 'השתדלות', מן הראוי שייטול ממנה מעט ככל האפשר, וינסה כמה שיכול למזער את 'ההשתדלות' שהוא עושה.

כלי זינו של משיח וההנהגה העל-טבעית

טז. יסוד זה ניכר בשבת קודש, הוזהר הקדוש (יתרו ח"ב דף פח). מבאר: כי כל פרנסת השבוע ניתנת לאדם בשבת, משבת מתפרנסים כל הששה ימים. ומדוע דווקא ביום זה? משום שבשבת האדם שובת ממלאכה ואינו עוסק בשום השתדלות טבעית, ודווקא מתוך הביטחון המוחלט, יורד לאדם השפע האמיתי.

וזה בחינת חטא המרגלים, שבמקום שצריכים לסמוך על ההשגחה וההנהגה על טבעית, חיפשו ההשתדלות של שליחת מרגלים. ומידה כנגד מידה בזה נענשו שהוצרכו לכבוש את ארץ ישראל בדרך של מלחמה כמו שאמרנו חז"ל (הובא ברש"י בדברים הנ"ל). נשק ותחמושת הם השתדלות, בעוד שכלי נשקו האמיתיים של עם ישראל הם התורה והתפילה, כדברי נעים זמירות ישראל (תהלים מד, ז): "כי לא בְּקִשְׁתִּי אֶבְטָח וְחָרְפִּי לֹא תוֹשִׁיעֵנִי". וכמו שאמר רבינו בלקוטי מוהר"ן (תורה ב') 'עֶקֶר כְּלֵי זִינוּ שֶׁל מְשִׁיחַ הוּא הַתְּפִלָּה'. הכלים הטבעיים מעכבים את התפשטות ההשגחה בעולם.

תיקון הפגמים על ידי יהושע וכלב

יז. ונבאר יותר מצינו בחטא המרגלים שני פגמים עצומים: א) פגם באמונת חכמים – שלא האמינו למשה בשם ה' שהארץ היא טובה, ב) הרצון להנהגת הטבע במקום שיש הנהגה של השגחה. ומי שקמו לתקן מיד את הפגמים האלו היו יהושע וכלב. הכתוב אומר (במדבר יג, כב): "וַיַּעֲלוּ בְנֵיבַא עַד חֶבְרוֹן". הגמרא (סוטה לד): שואלת מדוע פתח הפסוק "וַיַּעֲלוּ" בלשון רבים וסיים בלשון יחיד "וַיַּבֵּא", ומשיבה שכלב לבדו הלך להשתטח על קברי אבות. ומדוע יהושע לא הצטרף אליו? משום שיהושע זכה לתמימות מוחלטת של אמונת חכמים. משה התפלל עליו "ייה יושיעך מעצת מרגלים" (סוטה שם), וליהושע היה די בכך. הוא לא נזקק לתפילות נוספות בקברי אבות, ובכך תיקן בשלמות את פגם אמונת החכמים.

כשבאים אצל תשב"י, לא הולכים באותו יום עוד לציון אחר

יח. ויש להמשיל זאת למנהג, לפיו העולים לציונו של התנא האלוקי רבי שמעון בר יוחאי, נמנעים לעיתים מלהשתטח על ציונים נוספים באותו היום, מתוך אמונה שכבר נושעו בתשועה שלימה, וחיפוש ציון נוסף עלול להעיד על חסרון אמונה בכוחו של הצדיק.

כלב עורר את התנוצצות אור האבות שמגלה את קדושת ארץ ישראל

יט. אולם כלב בן יפונה לא קיבל ברכה כזאת כמו יהושע, ולכן כלב הרגיש שהדעת שלו מתחילה להתבלבל מעצת המרגלים, והלך לעורר על עצמו את זכות האבות. רבינו מבאר (ליקוטי מוהר"ן תורה נה, את ב) כי קדושת ארץ ישראל נמשכת על ידי התנוצצות אור זכות

קָמַח, אֵין תּוֹרָה. אִם אֵין תּוֹרָה, אֵין קָמַח", ולכאורה בפשוטו לשון המשנה צריך לבארו, שהוא לכאורה סותר קצת את עצמו, כי אם אין קמח אין תורה, איך יתקיים ההיפך אם אין תורה אין קמח. אלא שהמשנה מדברת על שני מצבים שונים; כאשר האדם נמצא במצב של חוסר ממון, הוא בא לפני הקב"ה וטוען בפשוטו: ריבוננו של עולם, "אם אין קמח, אין תורה", אנא תן לי פרנסה כדי שאוכל לעסוק בתורה. והקב"ה נעתר ומשפיע עליו שפע, אך מיד מזהיר אותו: דע לך, "אם אין קמח, אין תורה", השפע ניתן לך אך ורק למען התורה, ואם חלילה תזנח אותה, תאבד גם את הקמח שנתתי לך. כך גם לעניין שיחת חולין – קיומה מוצדק רק אם היא משמשת הכנה ללימוד התורה.

בית המקדש – בחינת 'הר' ובחינת דעת

יג. לפ"ז יש להעמיק בדברי רבינו בתורה פ"א הנ"ל ולקשרה לחטא המרגלים ולתיקון הדעת. כי מדוע מדבר הצדיק שיחת חולין? אומר רבינו: שזאת כדי לקשר את המון העם אל הדעת. ה'דעת' מרומזת במילה "הר", שכן ארץ ישראל ובית המקדש בפרט הם בחינת 'דעת', כמו שדרשו חז"ל: "אין הר אלא בית המקדש" (יומא נד), וכפי שנאמר: "הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְבָּנוֹן" (דברים ג, כה), וכן "מִי יַעֲלֶה בְּהָר ה'" (תהלים כד, ג) ו"הָר הַמְּוֹרֵד" (דברי הימים ב, ג, א). הגמרא אומרת (ברכות לג): "כל אדם שיש בו דעה כאילו נבנה בית המקדש בימיו".

כעת מובן הקשר: חטא המרגלים – כבר ביארנו שהוא 'פגם הדעת', כי הוא כמו 'חטא עין הדעת' – ששניהם נעשו מסיבת 'פגם אמונת חכמים'. ובפרט חטא המרגלים, שלא האמינו במשה רבינו, שהוא בחינת הדעת של כל ישראל וכנ"ל, הוא פגם הדעת שגרם לבכיה לדורות ולחורבן בית המקדש (תענית כט). וכן להיפך: 'תיקון הדעת' דהיינו בחינת 'חנוכת בית המקדש', מבאר רבינו (ליקוטי מוהר"ן ח"ב תורה ז, אות יא) כי כל מהותם של ימי החנוכה – שהם חנוכת בית המקדש, היא לתקן את חטא המרגלים, וכאשר יתוקן פגם זה של הוצאת דיבת הארץ רעה, נזכה לבניין בית המקדש.

חטא המרגלים: הרצון לכבוש את הארץ בדרך הטבע

יד. בפשטות, עומק הפגם בשליחת המרגלים היה חוסר אמון בהבטחתו של הקדוש ברוך הוא שהארץ טובה. אולם, מוהרנ"ת (ליקוטי הלכות ח"מ ח"א, הלכות שלוחין ג, טו) ביאר בעמוק יותר: כל מהותה של ארץ ישראל הוא שהיא אינה מתנהלת בדרך הטבע, אלא בהשגחה פרטית מעל לטבע (כמבאר בליקוטי מוהר"ן ח"ב תורה ח, אות י). כאשר ישראל ביקשו לשלוח מרגלים, הם למעשה ביקשו לאמץ כלי מלחמה טבעיים ותכסיסים צבאיים כדי לכבוש את הארץ, בכך הם משכו את עצמם אל תוך גדרי הטבע. כנגד זה עמד כלב בן יפונה ואמר: "וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם? ... אפילו אומר עשו סולמות ועלו לרקיע – נצליח בכל דבריו" (סוטה לה). טענתו הייתה פשוטה: הרי ההנהגה שהקב"ה מנהיג אותנו היא ניסית והשגחתית, כך שאפילו לעלות לרקיע עם סולמות אנחנו יכולים, מה שלא שייך על פי דרך הטבע. ובוזה הוא אומר להם, שזה עצמו עיקר הפגם שלהם, שהם רוצים לכבוש את הארץ על פי טבע, ולכן הם מפתחים מהחזוץ של יושבי הארץ. אבל אם כל הנהגה שלנו היא מעל הטבע, מה שייך לפחד, שיהיו איזה ענקים שיהיו. עכ"פ בחטא המרגלים, היה הפגם הגדול הזה, שהפסידו את דרך ההשגחה הניסית ועל טבעית, והפילו את עצמם לתחת הטבע. וכמו שמפורש ברש"י (דברים א, ח), וז"ל: "באו ורשו" – אין מערער בדבר ואינכם צריכים למלחמה, אלו לא שלחו מרגלים לא היו צריכים לכלי זיין, עכ"ל.

של משה, שדרך 'שיחת חולין' אפשר לבוא לדעת של הצדיק. אם לא היה פגם בדעת היה אומר להם תעלו ישר להר, ואז תקבלו דעת ישירות, אבל כבר היה פגם בדעת כמו שביארנו ולכן היה צריך קודם פסולת ארץ ישראל.

התיקון שיש בארץ ישראל

כד. נאמר עוד עומק: בזהר ובספרים הקדושים כתוב, שבאמת המרגלים היתה להם טענה, הם רצו להישאר במדבר ששם יש הנהגה ניסית של מן באר וענני כבוד, ולא צריך לדאוג לפרנסה. ואילו כשיגיעו לארץ ישראל יצטרכו לדאוג לפרנסה, ויתבטלו מהתורה. ובוזה מוסבר מה שכתוב (במדבר יג, א) "כִּלְמָה אֲנָשִׁים רָאִישֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל הָמָּה", ופירש"י: כל אנשים שבמקרא לשון חשיבות, ואותה שעה כשרים היו, עכ"ל. רק שהם טעו בעצתם, והיה להם לסמוך על מה שה' ציוה שכן לעלות לארץ ישראל ולא לחשב חשבונות רבים, ומזה לבוא לטעות.

ומשה רבינו רצה לתקן גם את הענין הזה, ואמר למרגלים "עלו זה בְּנֵיב" – 'פסולת של ארץ ישראל', וכפי איך שביארנו שענין של הפסולת הוא גם ענין של ממון, ורמזו להם שבארץ ישראל יש הכל יש גם את הבחינה של "עלו זה בְּנֵיב" – שהיא הפסולת והממון, וגם את הבחינה של "ועליתם את הָהָר" – שהיא הדעת דיבורי תורה ותפילה, ואין כתורת ארץ ישראל. ובדעת שהיא בחינת 'תורה ותפילה' יש הכל ככתוב (משלי ג, טז): "אַרְךָ יָמִים בְּמִינָהּ בְּשִׂמְאוֹלָהּ עֶשֶׂר וְכִבּוֹד".

ידידת הצדיק והתעלותו מחדש

כה. רבינו מסיים את התורה בחידוש עצום המסביר מדוע לפעמים הצדיק אינו רק מדבר שיחת חולין אלא גם שומע שיחת חולין מהמון עם. ואומר: "כי לפעמים הצדיק נופל ממדרגתו... וכשבא אחד מן המון עם ומדבר עמו דברים של הכל העולם והצדיק נהנה ממנו, אז הוא מחיה את הצדיק", ע"כ. כאשר הצדיק – שהוא בחינת "זה", ככתוב: "כִּי זֶה כָּל הָאָדָם" (קהלת יב, ג) – חווה ירידה, הוא זקוק לשמוע סיפור מאיזה מאיש פשוט, כדי לפקח את דעתו וישמח. השמחה מחזירה לו את הדעת. ברובד עמוק, משה רבינו עצמו גם היה לו איזה שייכות דקה בפגם המרגלים. כי כאשר הקדוש ברוך הוא אמר לו "שלח לך – לדעתך", יש בזה תביעה כלפי משה: מדוע לא עצרת בעדס? מדוע לא השתמשת בסמכותך לבלום את שליחת המרגלים לאור מה שהבטחתי להם שהארץ היא טובה? עצם העובדה שמה שהסכים לשליחת המרגלים, היה בזה בחינת ירידה ונפילה מדעתו. ולכן הציווי "עלו זה בְּנֵיב" (במדבר יג, יז) 'פסולת של ארץ ישראל' 'שיחת חולין', מוסב גם על משה עצמו, שהיה זקוק כעת לאותה רפואה של הנגב ושיחת החולין כדי להתעלות מחדש ולהתקשר לדעת. אבל זה לא נעשה ע"י המרגלים ואדרבה פגמו בנגב והחלישו את דעת ישראל בעמלק יושב הנגד, לכן משה סבל מהתוצאה של חטא המרגלים, אשר גרר את פגם מי מריבה, ומנע אף ממנו את הכניסה אל הארץ המובטחת.

ועומק זה נרמז בדברי רבינו שמבאר את ענין ה'שיחת חולין' גם על מה שהצדיק לפעמים שומע שיחת חולין מהמון עם ונהנה ממנה, כדי לחזור לדעתו, כי לרמז שגם משה היה צריך באותה שעה לחזור אל הדעת, מחמת הפגם הדק שהיה גם לו, מזה שהסכים לשליחת המרגלים ולא מנע את ישראל.

האבות. כלב ידע שהשכינה שורה ב'מערת המכפלה' המקום שהאבות טמונים, כפי שמבואר בזהר (בפרשתנו ח"ג דף קעד.): "בְּאֶתְרֵךְ דְּאִית תַּמָּן אַבּוֹת, אִית תַּמָּן שְׁכִינְתָא". ועל ידי תפילתו הוא גרם לשפתותיהם להיות דובבות בקבר (יבמות צו), והזכיר את ההבטחות שנתן להם ה' על ירושת הארץ לבניהם, ובכך האיר כלב את אור זכות אבות, ועורר אצלו את קדושת ארץ ישראל, ולא נפל כלב בעצת המרגלים.

תיקון הדעת על ידי שיחת חולין

כ. על סמך כל זה נוכל להבין את עומק כוונתו של משה רבינו בציווי "עלו זה בנגב". משה ראה שכבר בבקשה של ישראל שביקשו לשלוח המרגלים נעשה 'פגם הדעת' – וכמו שהסברנו באריכות, כי עצם שליחת המרגלים כבר היתה בתור עונש, וכמו שמבואר בדברי רש"י (במדבר יג, ב), "זו"ל: שלח לך – לדעתך, אני איני מצוה לך, אם תרצה שלח, לפי שבאו ישראל ואמרו (דברים א, כב) "נִשְׁלַחְהָ אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ וַיַּחְפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ", כמה שנאמר (שם) וַתִּקְרְבוּ אֵלַי כְּלַכְּם וַתֹּאמְרוּ, ומשה נמלך בשכינה. אמר (הקב"ה למשה): אני אמרתי להם שהיא 'טובה', שנאמר (שמות ג, יז) "וְאָמַר אֶעֱלֶה אֶתְכֶם מֵעֵנֵי מִצְרַיִם וְגו' אֶל אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ", חיייהם (של ישראל) שאני נותן להם מקום לטעות בדברי המרגלים למען לא יירשוה, עכ"ל. והרי שחטא המרגלים ופגם הדעת התחיל עוד קודם שחזרו המרגלים, בפגם שישראל לא האמינו לדברי ה' ביד משה על טובת הארץ. וזה היה פגם הדעת הראשון.

ההלבשה בשיחת חולין

כא. וכדי לרפא את דעתם, משה ביקש להשתמש בתרופה של 'שיחת חולין' שהיא בחינת 'פסולת ארץ ישראל', שלפי דברי רבינו בתורה פ"א הנ"ל כשיש פגם הדעת, כשאנשים רחוקים מהתורה של הצדיק, צריך לקרב אותם על ידי דיבורי 'שיחת חולין', כי אם ניתן להם את התורה כמות שהיא, בלי הלבשה בשיחת חולין, הם יקלקלו את הצירופים של התורה לגמרי, ולכן צריך הצדיק להלביש את התורה בשיחת חולין.

טעם כללות השינויים שעשו בתרגום השבעים

כב. ורבינו מביא דוגמא יפה לזה, ממה שמצינו בגמ' (מגילה ט, אצל תלמי המלך, שציוה לתרגם לו את התורה ליוונית, והבינו השבעים זקנים שתלמי לא יהיה יכול להכיל את התורה באורה הגלוי, והזקנים הוצרכו לשנות את הצירופים, וכבר מיד בפסוק הראשון במקום לכתוב "בראשית ברא אלהים", תרגמו לו: 'אלהים ברא בבראשית', כדי שלא יטעה ויאמר "בראשית ברא את אלוקים".

ציווי משה שיעלו קודם בנגב וקלקול המרגלים

כג. כך גם הצדיק מלביש את הדעת הגבוהה בסיפורי חולין כדי שההמון עם יוכלו לקבל אותה, ולא לקלקל את צירופי התורה. משה רצה להשפיע עליהם שפע של דעת כדי לתקן את פגם הדעת, וזה נעשה על ידי שאמר להם לעלות דרך הנגב – "עלו זה בְּנֵיב" (במדבר יג, יז) 'פסולת של ארץ ישראל' 'שיחת חולין', ועי"ז אפשר לעלות אחר להר – "ועליתם את הָהָר" – בחינת הדעת שהם הדברי תורה של הצדיק.

אולם המרגלים הפכו את התיקון לקלקול, ובמקום להעלות אל הנגב בשביל התיקון, הם הכריזו: "עמלק יושב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב" (במדבר יג, כט) – וראו בנגב רק את קליפת עמלק, וסירבו לקבל את תיקונו